

Роман Васильович Савуляк
Львівський апеляційний суд
Львів, Україна

ОПІКА ЗА ЙОЗЕФІНСЬКИМ КОДЕКСОМ 1787 Р.

Анотація. Стаття присвячена висвітленню положень п'ятого розділу «Про права сиріт та інших осіб, не здатних управляти своїми справами» (тобто про опіку) першої частини «Про особове право» Йозефінського кодексу 1787 р., який урегулював шлюбно-сімейні відносини в Габсбурзькій монархії. Насамперед автором розкрито передумови укладення Йозефінського кодексу та виявлено особливості кодифікаційних робіт, а також охарактеризовано його структуру. Головну увагу в статті зосереджено на врегулюванні Йозефінським кодексом правового інституту опіки. Відтак автором детально досліджено підстави, умови, порядок і правові наслідки призначення опіки. Розмежовано 2 види опіки: над особою (особистий опікун дитини-сироти) та над її майном (т. зв. розпорядник майна). Розглянуто визначений Кодексом порядок призначення опіки за заповітом, за законом та за рішенням суду. З'ясовано обсяг опікунства матері, бабусі та прабабусі, а також подано перелік осіб, непридатних до опікунства. Висвітлено процедуру прийняття опікунства та викладено підстави й умови відмови опікуна від опіки. У статті проаналізовано обов'язки опікунів щодо виховання сиріт та їхні повноваження з управління майном. Притому автор приділив детальнішу увагу розгляду порядку, умов і правових наслідків здійснення опікуном управління майном, у т. ч. визначив особливості управління родовим майном та майном у різних провінціях. Розкрито закріплені Кодексом порядок проведення опису та щорічного обліку сирітського майна. Встановлено майнові права сиріт, а також представлено порядок розв'язання конфлікту інтересів між опікуном та опікуваним. Розглянуто підстави й умови сплати винагороди опікуну. Охарактеризовано підстави, порядок і правові наслідки припинення опікунства. У статті також подано положення Кодексу про відповідальність органу опіки та піклування. Окрім того, проаналізовано норми про опіку над недієздатною особою та над безгосподарним майном. На підсумок автором обґрунтовано історико-правове значення Йозефінського кодексу.

Ключові слова: Йозефінський кодекс 1787 р., опіка, управління майном, кодифікація австрійського цивільного права, сімейне право Габсбурзької монархії.

Roman Vasylovych Savuliak
Court of Appeal of Lviv region
Lviv, Ukraine

TUTELAGE ACCORDING TO THE JOSEPHINE CODE OF 1787

Abstract. The article is devoted to highlighting the provisions of the fifth chapter «On the rights of orphans and other persons unable to manage their own affairs» (i. e., on tutelage) of the first

part «On personal law» of the Josephine Code of 1787, which regulated marital and family relations in the Habsburg monarchy. First of all, the author revealed the prerequisites for concluding the Josephine Code and the peculiarities of the codification works, and characterized its structure. The main focus of the article is on the regulation of the legal institution of tutelage by the Josephine Code. Therefore, the author researched in detail the grounds, conditions, procedure and legal consequences of the appointment of tutelage. The 2 types of tutelage: over a person (a personal trustee of an orphan child) and over his property (the so-called curator, manager of the property) are distinguished. The procedure for appointment of tutelage by testament, by law, and by court decision, determined by the Code, has been considered. The scope of the tutelage of the mother, grandmother and great-grandmother has been clarified, and a list of persons unsuitable for tutorship has also been submitted. The procedure for accepting tutorship is highlighted and the grounds and conditions for the trustee's refusal of tutelage are outlined. The article analyzes the responsibilities of trustees regarding the upbringing of orphans and their authority to manage property. At the same time, the author paid more detailed attention to the consideration of the procedure, conditions and legal consequences of property management by the trustee, including he defined the features of the management of family property and property in different provinces. The procedure for the inventory and annual accounting of orphan property, established by the Code, has been disclosed. The property rights of orphans are established, as well as the procedure for resolving the conflict of interests between the trustee and the cared person is presented. The grounds and conditions for payment of remuneration to the trustee have been considered. The grounds, procedure and legal consequences of termination of tutorship are described. The article also presents the provisions of the Code on the responsibility of tutelage and care institution. And in addition, the norms on the tutelage of an incapacitated person and the ownerless property were analyzed. In conclusion, the author substantiates the historical and legal significance of the Josephine Code.

Keywords: Josephine Code of 1787, tutelage, property management, codification of Austrian civil law, family law of the Habsburg Monarchy.

ВСТУП

Йозефінський кодекс 1787 р., котрий був виданий у вигляді його першої частини «Про особове право», п'ятий розділ якої «Про права сиріт та інших осіб, не здатних управляти своїми справами» врегулював правовий інститут опіки в Габсбурзькій монархії, був запроваджений після тривалих кодифікаційних робіт, спрямованих на суттєву переробку Проекту Терезіанського кодексу 1766 р. Фактично він став першим в історії європейського приватного права Нового часу уніфікованим кодифікованим цивільно-правовим актом, який регламентував шлюбно-сімейне право, а саме відносини між подружжям, батьками і дітьми, а також інститут опіки. Надалі у ході все ще триваючого в Австрійській імперії кодифікаційного процесу його норми були доопрацьовані та невдовзі більшість удосконалених положень Йозефінського кодексу лягли в основу Цивільного кодексу для Галичини 1797 р. та, врешті, Загального цивільного уложення Австрійської імперії 1811 р. Слід зазначити, що Цивільний кодекс для Галичини 1797 р. діяв у Галицькому коронному краї (це поширена в історичній науці назва про-

вінції Габсбурзької монархії – Королівства Галиції і Лодомерії) окремо для Західної Галичини, котру становили польські етнічні землі, та Східної Галичини, яка охоплювала західноукраїнські етнічні землі, у т. ч. і Буковину як округ Галицького краю з 1786 р. до 1849 р., а опісля та була виділена в окремий коронний край монархії під назвою Герцогство Буковина. Наголосимо, що Загальне цивільне уложення Австрійської імперії 1811 р. було прийнято на підставі доопрацювання Цивільного кодексу для Галичини, запровадження котрого фактично становило апробацію реалізації на практиці його положень перед поширенням їх дії на всю територію Австрійської монархії, тобто перед ухваленням загальноімперського кодексу.

Звернемо увагу, що текст Йозефінського кодексу, тобто його першої частини, затвердженої в 1787 р., зберігся до наших днів у вигляді автентичного видання, здійсненого придворним друкарем Йосифа II книговидавцем Йоганном Томасом Едленом фон Траттнером, котре було оцифроване у 2017 р. Національною університетською бібліотекою Словенії у м. Любляна [1] (більше того, це раритетне перше видання Кодексу можна тепер навіть придбати на сайті компанії «Rooke Books» [2], вона має книгарню у м. Бат (Великобританія), де пропонує широкий вибір творів від текстів XVI ст. до сучасних першовидань). Крім того, Йозефінський кодекс та цісарський патент про введення його в дію були оприлюднені в Збірнику судових законів (Justizgesetzsammlung) у 1786 р. [3] (він містив процесуальні акти за період з 17 грудня 1780 року до 2 грудня 1848 р. та складався з 14 томів). А пізніше, у 1817 р. Цісарсько-королівська придворна й державна серійна друкарня представила факсиміле вказаного видання Йозефінського кодексу, котре в наші дні було оцифроване Австрійською національною бібліотекою права як історико-правовий і законодавчий текст [4]. Осучаснене перевидання цього оцифрованого факсиміле Йозефінського кодексу здійснив професор Інсбруцького університету ім. Леопольда і Франца, фахівець з австрійського права та інтегративного європейського законодавства Герхард Кеблер [5]. Саме завдяки ознайомленню з цим виданням стало можливим проведення нашого дослідження змісту Йозефінського кодексу, а саме детальне опрацювання його положень про опіку.

Багато українських істориків права у своїх працях коротко згадують про тривалі кодифікаційні роботи з укладення Йозефінського кодексу та стисло описують його структуру: передусім В. Кульчицький, Б. Тищик, І. Бойко, Г. Федущак-Паславська, С. Харитонов, О. Блажівська, М. Никифорак, М. Пиртко, Г. Санагурська та ін. Проте науковці не вивчали ні в загальному зміст, ні детально окремі положення тексту Йозефінського кодексу, що, мабуть, можна пояснити тим, що на території західноукраїнських земель цей Кодекс діяв упродовж лише 10 років – до запровадження там Цивільного кодексу для Галичини 1797 р. А тим більше, українські вчені не приділяли увагу вивченню правого інституту опіки за Йозефінським кодексом. Разом з тим, слід відзначити, що мої наукові пошуки спрямо-

вані на дослідження цього Кодексу, а саме низку статей присвячено розгляду кодифікаційного процесу з розробки Йозефінського кодексу [6; 7; 8, с. 71–73] (у т. ч. виданого перед його запровадженням Патенту про шлюб 1783 р. [9; 10]), а також аналізу його положень про права батьків і дітей [11]. Зауважу, що з метою простеження історичної тяглості становлення цивільного права західноукраїнських земель у складі Габсбурзької монархії опрацюванню мною Йозефінського кодексу 1787 р. передувало дослідження Проекту Терезіанського кодексу 1766 р. [12; 13; 8, с. 70–71], внаслідок переробки котрого і був укладений цей Кодекс.

Відтак з огляду на відсутність національних досліджень та натомість наявність першоджерела, вважаємо за необхідне вперше в українській історико-правовій науці здійснити комплексний аналіз правового інституту опіки за Йозефінським кодексом. А відтак, *метою статті* є розкрити особливості кодифікаційних робіт з укладення Йозефінського кодексу 1787 р., охарактеризувати його структуру, проаналізувати основний зміст його положень про опіку, а також обґрунтувати історико-правове значення Йозефінського кодексу.

1. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

В основу методології нашого дослідження покладено систему філософських дослідницьких підходів та загальнонаукових і спеціальноюридичних методів, прийомів і засобів наукового пізнання розглядуваної проблематики. Передусім для виявлення закономірностей предмету дослідження використано діалектичний та історичний підходи. З-поміж загальнонаукових методів пізнання ми послуговувалися конкретно-історичним, системним, структурно-функціональним, проблемно-хронологічним, методом аналізу і синтезу, аналізу документів. Як спеціальноюридичні методи застосовано такі: порівняльно-правового аналізу, формально-юридичний, герменевтичний і термінологічний. Крім того, було використано логічні прийоми й засоби наукового пізнання: індукції і дедукції, абстрагування, аналогії.

Як теоретичне підґрунтя статті проаналізовано наукові праці українських й іноземних дослідників з історії права Габсбурзької монархії. Нормативно-правову базу дослідження становить передусім Йозефінський кодекс 1787 р., а саме здійснене проф. Г. Кеблером осучаснене перевидання [5] оцифрованого Австрійською національною бібліотекою факсиміле Кодексу, представленого у 1817 р. Цісарсько-королівською придворною і державною серійною друкарнею [4]; а також Цивільний кодекс для Галичини 1797 р. [14] та Загальне цивільне уложення Австрійської імперії 1811 р. [15].

2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Передусім з'ясуємо передумови укладення Йозефінського кодексу та розглянемо особливості кодифікаційного процесу з його розробки, а також охарактеризуємо його структуру.

Ще з середини XVIII ст. в Австрійській монархії тривали кодифікаційні роботи з уніфікації права багатонаціональної держави, котра мала б посприяти централізації управління підвладними територіями [16, с. 46]. Крім того, необхідність у проведенні кодифікації та модернізації права була зумовлена розвитком буржуазних капіталістичних відносин та впливом ідей освіченого абсолютизму, що вимагало перегляду й якісного оновлення старого законодавства [6, с. 92; 8, с. 68]. Відтак спершу було укладено Проект Терезіанського кодексу 1766 р. як компілятивного цивільного кодексу (названого так за ім'ям імператриці Марії-Терезії); проте він не був затверджений унаслідок низки недоліків, через які канцлер Венцель Антон фон Кауниц вважав його практичне застосування неможливим [17, с. 182]. Тож у 1772 р. була створена нова кодифікаційна комісія на чолі з Йоганном Бернгардом Гортеном [17, с. 182] для переробки цього Проекту в аспекті його більшої чіткості, зрозумілості, доступності та лаконічності. Довготривала робота комісії продовжилася й за часів правління сина Марії-Терезії імператора Йосифа II. Причому спершу був виданий Патент про шлюб від 16.01.1783, який урегульовував шлюбно-сімейні правовідносини (він уперше заявляв про повноваження держави законодавчо регламентувати вступ у шлюбні відносини та передавати виникаючі з цих відносин правові спори до суду світської юрисдикції, що фактично означало формальне відокремлення державного шлюбного права від церковного); а в 1786 р. – Патент про порядок спадкування за законом [11, с. 80].

Врешті, декретом від 01.11.1786 було затверджено й оприлюднено першу частину нового Цивільного кодексу, скорочену з 1 500 параграфів Терезіанського кодексу до майже 300 [18, с. 278]. Характерно, що ця частина отримала назву «Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch» («Загальний цивільний кодекс») [1], або «Йозефінський кодекс законів», чи «Йозефінська книга законів» («Josefinisches Gesetzbuch») [3] (оскільки його затвердив Йосиф II), що свідчило про те, що фактично вона розцінювалася законодавцем як Кодекс, хоча насправді становила лише його частину. Щоправда, слід підкреслити, що у назві первинного видання Кодексу, здійсненого придворним друкарем Йосифа II книговидавцем Йоганном Томасом Едленом фон Траттнером [1], було вказано, що це перша частина Кодексу. Зауважимо, що відомий австрійський дослідник історії права В. Браунедер теж позначає її як частину Загального цивільного кодексу (das Teil-ABGB) [19, с. 214]. Вже з 1 січня 1787 року Йозефінський кодекс (в історії його ще називають Йозефіана. – *Примітка Р. С.*) був уведений в дію в німецьких спадкових землях Австрійської монархії, де був чинним до 31 грудня 1811 року, тобто до запровадження Загального цивільного уложення Австрійської імперії 1811 р.; а з 1 травня 1787 року – і в Галицькому коронному краї [16, с. 47], де діяв до поширення там Цивільного кодексу для Галичини 1797 р., на зміну якому згодом було введено Загальне цивільне уложення Австрійської імперії 1811 р.

Перша частина (про особове право) Йозефінського кодексу, котра передбачала права осіб, складалася з Преамбули (де зазначалося про запровадження даного

уніфікованого цивільного права в усіх німецьких спадкових землях з 1 січня 1787 року) і п'яти розділів, які містили всього 293 параграфи: 1) про закони (27 параграфів); 2) про права підданих загалом (9 параграфів); 3) про права подружжя (126 параграфів); 4) про права батьків і дітей (33 параграфи); 5) про права сиріт та інших осіб, не здатних управляти своїми справами (тобто про опіку. – *Примітка Р. С.*) (98 параграфів) [1; 3; 5; 4]. Звернемо увагу, що фактично аналогічна структура згодом була відображена в п'яти главах першої частини Цивільного кодексу для Галичини 1797 р. [14, с. 33–70], а також у Вступі й чотирьох главах першої частини Загального цивільного уложення Австрійської імперії 1811 р. [15, с. 1028–1051].

Наше дослідження присвячене висвітленню правового інституту опіки за Йозефінським кодексом, котрий був унормований п'ятим розділом Кодексу. Цей розділ визначав підстави, умови і порядок призначення опіки – як над особою (особистий опікун дитини-сироти), так і над її майном (т. зв. розпорядник майна) за заповітом та за законом; притому детально врегулював порядок призначення опікуном за законом найближчого родича, зокрема встановлював обсяг опікунства матері, бабусі та прабабусі; закріплював порядок призначення опікунів судом самостійно в разі відсутності опікуна за заповітом чи родича; подавав перелік осіб, непридатних до опікунства; передбачав підстави й умови відмови опікуна від опіки; встановлював процедуру прийняття опікунства; визначав обов'язки опікунів щодо виховання сиріт та управління майном, а також деталізував повноваження з управління майном; регламентував порядок, умови та правові наслідки здійснення опікуном управління майном; закріплював порядок проведення опису та щорічного обліку сирітського майна; врегулював порядок управління родовим майном; визначав особливості управління майном у різних провінціях; унормовував порядок розв'язання конфлікту інтересів між опікуном та опікуваним; установлював майнові права сиріт; передбачав підстави й умови сплати винагороди опікуну; визначав підстави, порядок і правові наслідки припинення опікунства; а також містив положення про відповідальність органу опіки та піклування; а крім того, включав норми про опіку над недієздатною особою та над безгосподарним майном. Розглянемо ці положення Кодексу детально.

Йозефінський кодекс установлював, що батько має право призначити за заповітом своїм дітям опікуна як над їхньою особою, так і над їхнім майном. Причому таке призначення опікуна можливе як при визнанні батьком у заповіті дітей спадкоємцями, так і при позбавленні їх спадщини (§ 1) [5; 4]. Якщо батько призначив лише одного опікуна, він також є опікуном (розпорядником. – *Примітка Р. С.*) майна; а якщо батько призначив лише опікуна майна, він також має бути особистим опікуном. Так само, коли батько призначив опікуна лише над однією дитиною або опікуна лише над частиною майна, він також є опікуном інших дітей і опікуном усього майна, за умови, що для того чи іншого не передбачено спеціального положення (§ 2). Іноземні спадкодавці теж можуть призначити дитині

опікуна над майном, яке вони передали їй у заповіті. Однак жодне інше майно дитини не належить до цього опікунства, навіть якщо воно було набуто дитиною внаслідок подарунку даного спадкодавця, якщо це не було прямо обумовлено під час дарування (§ 3).

Кодекс наголошував, що до тих пір, поки очікується на опіку за заповітом або доки триває право такого опікуна, родичі не можуть претендувати на опікунство. Однак, якщо за заповітом не було призначено опікуна або ця опіка не вступила в силу, або згодом припинилася, то за законом до опікунства закликаються родичі чоловічої статі, передусім ті, котрі наступні у черзі (§ 4). Цікаво, що притому наступним вважався той, хто сам зголосився. Суд очікував на таке повідомлення не більше 14 днів. Якщо відповідна особа не повідомила в цей термін або якщо спорідненість не доведено, то опіка покладалася на відомого суду найближчого родича, а в разі його відсутності – на сторонню особу (§ 5). Однак, якщо опіка була доручена сторонній особі чи дальшому родичу, то кожен ближчий родич міг замельдуватися впродовж одного року. Після спливу річного строку призначений опікун не може бути зміщений, хіба що особа, яка з'явилася з таким запізненням, представить дані про законні перешкоди, чому вона не могла зголоситися раніше (§ 6). Проте передбачалося, що у випадках, коли цього вимагає добробут дитини-сироти, суд завжди залишає за собою право призначити опікуном родича, який став йому відомий упродовж цього року або пізніше, та звільнити попереднього опікуна. Сам опікун також має право вимагати свого звільнення у разі виявлення близького родича (§ 7). Упродовж року не можна вимагати від опікуна передачі опіки. Проте, якщо обидва згодні з цим або в опікунських відносинах ще не було здійснено жодних майнових операцій, або якщо такої передачі невідкладно вимагає добробут сиріт, то це рішення покладається на владу, і перехід опіки може відбутися навіть до спливу річного строку (§ 8).

У Кодексі зазначалося, що родич, якому доручено опіку, не може ухилитися від неї на тій підставі, що він не є наступним у черзі. Щоправда, він може запропонувати передати опіку наступному ближчому в черзі родичу. Проте якщо останній непридатний або має законне виправдання, перший зобов'язаний негайно підкоритися наказу (§ 9). Зауважимо, що жінки, якщо вони є найближчими родичами, виключалися з опіки. Оформити опіку могли лише мати, бабуся та прабабуся за власним бажанням. Але вони повністю звільнялися від обов'язку прийняти її проти своєї волі (§ 10).

Йозефінський кодекс передбачав, що опіка належить насамперед дідові по батькові. Після діда по батькові мати має пріоритет над усіма родичами (§ 11). Звернемо увагу, що Кодекс закріплював особливі положення щодо права матері на опікунство. Так, якщо вона була ще неповнолітньою, потрібно призначити іншого опікуна, але цей опікун мав би уступити опіку матері після досягнення нею повноліття (§ 11). Якщо мати вийшла заміж повторно, її право на опіку втрачається, або якщо вона вийшла заміж після того, як взяла на себе опіку, вона має право негай-

но передати опіку. Проте, якщо вона отримала спеціальний дозвіл від влади здійснювати опіку до або після шлюбу, то її опікунство зберігається; однак, за умови, якщо вона не зможе забезпечити достатню опіку сама, то її чоловік здійснюватиме її разом з нею (§ 12). Кожна мати, яка стає опікуном, повинна мати співопікуна. Мати може запропонувати цього співопікуна; але орган опіки та піклування має підтвердити його чи призначити іншого родича. Співопікун зобов'язаний прийняти спільну опіку, як і будь-який інший опікун (§ 13). Якщо заповітом матері або судом доручено управління майном дитини-сироти повністю або частково співопікуну, то його слід вважати повноцінним опікуном. Поза тим, мати є повноцінним опікуном, який єдиний повинен піклуватися про управління майном. Притому в правочинах, для дійсності яких необхідна згода органу опіки та піклування, вона повинна бути надана лише тоді, коли про це просить співопікун або про це отримано заяву від матері (§ 14). Співопікун зобов'язаний не тільки допомагати матері в питаннях опіки на її прохання, а й робити все, що може бути корисним для дітей-сиріт. Крім того, його обов'язок полягає в тому, щоб спостерігати за всіма угодами матері та повідомляти про виявлені недоліки органу опіки та піклування. При цьому співопікун несе відповідальність лише в тій мірі, в якій його звинувачують у чомусь унаслідок нехтування цими обов'язками (§ 15).

У Кодексі вказувалося, що після матері опіка належить родичу, який є наступним у черзі щодо спадщини сиріт, незалежно від того, чи споріднення походить з боку батька чи матері. Якщо найближчих родичів кілька, то суд вибирає з них, але завжди призначає опіку лише одному (§ 16). Як прописано у § 11 про матір, аналогічно опіку може бути передано братові, який на момент установаження опіки ще є неповнолітнім, якщо він подає заяву про опіку над неповнолітніми братами та сестрами після досягнення ним повноліття, у разі якщо батько не розпорядився протилежно або нема інших заперечень (§ 17).

Звернемо увагу, що Кодекс установлював, що якщо майно сироти складається з таких речей, які можуть належати виключно представникам чоловічого роду, то особи чоловічої статі мають перевагу в опіці над іншими, хоча й ближчими родичами. Лише мати, бабуся по батьковій лінії та прабабуся по батьковій лінії мають бути допущені до опіки, якщо вони не виключені сімейними домовленостями, затвердженими сувереном (§ 18). Якщо сироти мають інше майно, крім родового, щодо якого одна з указаних жінок є наступною у черзі спадкування, то їй має бути призначена опіка та управління не лише цим майном, а й також родовим. Однак вона як опікун зобов'язана утримувати все майно без його змішування та вести спеціальні рахунки окремо щодо управління кожним майном. Притому управління родовим майном має бути довірено певній іншій особі, лише якщо таке спільне управління шкодить дітям-сиротам або коли існує очевидна потреба в окремому управлінні (§ 19).

Слід відзначити, що за Йозефінським кодексом, ані добровільно призначений опікун, ані опікун, призначений на підставі кровної спорідненості, не отримують

негайно повну опіку, а повинні звертатися за її підтвердженням до суду та дотримуватися всього, що приписано опікунам (§ 20). При призначенні опіки суд повинен отримати точну інформацію про всі обставини померлого, які потребують урахування з огляду на захист прав залишених дітей. Крім того, мати, дід і баба та інші родичі несуть особисту відповідальність, щойно про смерть батька стане відомо суду, особливо якщо він помер поза межами юрисдикції органу (§ 21).

Як зазначалося у § 5 Кодексу, якщо нема ні опікуна за заповітом, ні родича, то суд самостійно призначає опікунів для сиріт. Це призначення, як і підтвердження опікунів, належить до компетенції суду, якому безпосередньо підлягав батько на момент смерті (§ 22). Призначена опіка поширюється на управління всім майном, яке є в даній провінції Габсбурзької монархії, якій би юрисдикції воно не належало. Однак опікун повинен поводитися відповідно до того, що вимагається щодо управління майном за місцем його знаходження, і орган опіки не може втручатися в його дії, що належить до сфери повноважень місцевого суду. З іншого боку, місцевий суд не має права перешкоджати опікуну розпоряджатися майном, яке знаходиться в цій провінції, а тим більше перевіряти розпорядження органу опіки щодо цього майна (§ 23).

Йозефінський кодекс передбачав, що якщо сироти мають маєтки в кількох провінціях, то відповідальність несуть органи влади кожної провінції, які призначають опікуна над майном, що в ній знаходиться. Притому призначений за заповітом опікун чи найближчий родич, якщо він визнаний придатним у цій провінції, має пріоритет, навіть якщо йому не було доручено управління маєтками в іншій провінції. Однак опікун, призначений судом в одній провінції, не має переважного права на управління маєтками, розташованими в іншій провінції (§ 24). Якщо управління маєтками в різних провінціях узгоджується між особою, то кожне управління має проводитися окремо, звітність надаватися владі кожної провінції, а майно однієї провінції не змішувати з майном іншої провінції. Однак це не повинно перешкоджати використанню надлишку доходу в одній провінції на користь сироти, перебуваючої в іншій провінції (§ 25). Якщо майно, що належить сиротам в іншій провінції, складається лише з рухомого майна або також із капіталів, визначених судом, то воно підлягає юрисдикції влади тієї провінції, де є нерухоме майно; а якщо воно знаходиться в різних провінціях або якщо нерухомого майна нема, – то юрисдикції влади, якій підпорядковувався батько сиріт (§ 26).

Кодекс закріплював перелік осіб, які не могли виступати опікунами. Так, передусім, з опікунства були виключені всі жінки, за винятком названих вище. Крім того, непридатними для опікунства є всі ті, хто не може самостійно керувати своїми справами внаслідок фізичних чи розумових вад, хвороб чи незрілого віку (§ 27). Суди також не можуть призначати опікунами діючих військових та всіх державних службовців. Проте, якщо вони були зазначені в заповіті або призначені до опікунства на підставі їхньої спорідненості, то вони вправі прийняти його (§ 28). Не можна також доручати опікунство людям, які загрожують

поганим або невідповідним до стану сиріт вихованням. Також опікунство не до-ручається особам, якщо є підозра в їхньому поганому управлінні в цілому або якщо батько в заповіті виключив когось з опіки (§ 29). Опіку не призначають завідомо непридатній особі, якщо вона зазначена в заповіті або є найближчим родичем, а призначають відразу за заздальгідь поданими пропозиціями іншому. Проте, якщо особа, яку було виключено з опіки, подає скаргу на це, їй повинна бути повідомлена причина її виключення (§ 35). Ніхто, хто має пред'явлений спір до сиріт або проти кого сироти мають невіршену спірну вимогу, не може прийняти опіки, поки спір не буде вирішено. З іншого боку, нікого не виключають з опіки внаслідок правильних претензій та боргових вимог. Однак він повинен сумлінно повідомити суд про суть справи, інакше опіку, яку він отримав, відберуть у нього (§ 30).

Відтак передбачалося, що кожен, хто не стикається з жодною з перерахованих вище перешкод, має право на опіку. Однак якщо в нього є законне обґрунтування відмови, його не можна змусити прийняти опіку проти його волі. Завжди є привід для відмови від опіки, якщо хтось із опікунів остерегається за власну безпеку чи невідгідне становище. А також будь-яка причина, з якої не слід застосовувати опіку, може бути наведена як виправдання для відмови від неї (§ 31). Зокрема, особи, які вже досягли 60 років, можуть звільнитися від опіки (§ 32). Особа може відмовитися від опіки, якщо має 5 бездоглядних дітей або онуків, які перебувають під опікою. Опіка, яка вже призначена комусь, але є обсяжною та обтяжливою, передається іншому. Навіть менш важлива опіка не може бути призначена нікому проти його волі (§ 33). Коли опікун, прийнявши опіку, часто стикається з обставинами, які або виправдовують його відмову від опіки або роблять його нездатним продовжувати опіку, то надалі слід діяти так само, як якщо б ці обставини існували до вступу в опікунство (§ 34).

Йозефінський кодекс установлював процедуру прийняття опікунства. Так, кожен опікун, навіть якщо він підлягає іноземній юрисдикції, повинен отримати розпорядження безпосередньо від органу опіки; притому йому надається 14-денний строк для прийняття опіки; або якщо цей термін буде занадто коротким з огляду на відстань, то може бути визначений розумний період часу без продовження його (§ 36). Упродовж цього строку опікун або приймає опіку, або подає органу опіки і піклування обґрунтування своєї відмови. Але якщо він підлягає іншій юрисдикції, достатньо, якщо він просто заявить органу опіки, що бажає відмовитися, а обґрунтування відмови надасть своєму власному органу впродовж того ж терміну (§ 37). Від дня добровільної заяви або розпорядження, яке набрало законної сили, опікун, навіть якщо він уже перебуває під іншою юрисдикцією, підлягає даному органу опіки щодо всіх справ сироти (§ 38). Якщо опікун не виконує свого обов'язку, на нього накладаються відповідно до його статусу грошові стягнення або тілесні покарання, а також він відповідає за всю шкоду, заподіяну сиротам під час його відмови від опікунства (§ 39).

Кодекс визначав обов'язки опікунів, а саме кожен опікун повинен присягнути органу опіки, що він буде сумлінно піклуватися про сиріт, спрямовувати їх до побожності та добродетності, виховувати їх відповідно до їхнього стану на користь громади, піклуватися про їхнє майно, як про свою власність, і поводитиметься згідно з приписами законів (§ 40). Кожний опікун, якщо він не звільнений від цього заповідачем у заповіті, повинен забезпечувати збереження майна сироти. Однак таке збереження не повинно поширюватися так, щоб він міг використати те, що було передано йому як опікуну, для власної вигоди (§ 41). Незалежно від того, чи для такого збереження майна потрібне судове зобов'язання опікуна чи кількох опікунів, і який вид збереження майна слід вимагати, орган опіки повинен стежити, щоб ні діти-сироти не наражалися на реальну небезпеку, ні придатні опікуни не утримувалися від прийняття опіку (§ 42).

Йозефінський кодекс закріплював положення, що у випадку будь-якої опіки, навіть якщо вона була схвалена або навіть заборонена заповідачем, орган опіки повинен, перш ніж призначити опіку, скласти належний опис усього майна і речей, що належать сиротам; притому повинні бути складені три ідентичні документи, з яких один зберігатиметься із заповітом про спадщину, другий зберігатиметься в книзі сиріт, а третій передається опікуну. Якщо опісля з майном сироти щось трапиться або виявиться щось не внесене в опис, або навпаки щось буде втрачено, то це слід додати чи зазначити в описі. Проте щорічні заощадження та дивіденди від описаного майна відображаються в рахунках (§ 43). Взагалі орган опіки має право описувати все майно сироти. Проте, якщо майно, що належить сиротам, знаходиться під іншою юрисдикцією, цей опис проводиться тим органом, однак він зобов'язаний на вимогу органу опіки та піклування надати завірену копію опису. Якщо управління майном здійснюється в кількох провінціях, то опис треба складати окремо в кожній провінції, а те, що потім передається з однієї провінції до іншої, слід кожного разу відображати в описі (§ 44). Опис майна сироти не відкладається навіть при зволіканні з опікою. Присутність опікуна при проведенні опису майна, як правило, не є необхідною, але йому не можна заборонити її (§ 45). Відповідно до опису та характеру майна сироти воно має бути підпорядковане опікуну в порядку, передбаченому нижче. Якщо новий опікун призначається на місце попереднього, то достатньо, якщо йому буде передано наявне сирітське майно згідно з першим описом та останнім підсумковим рахунком (§ 46).

Кожному опікуну при прийнятті опіки орган опіки та піклування повинен видати судові посвідчення для необхідної ідентифікації особи опікуна (§ 47). Усі суди та органи, яким доручено призначати опікунів, зобов'язані завести власну книгу опікунів і сиріт та вести її з усією належною ретельністю. Про кожну опіку та про все, що відбувається на момент її призначення, під час її тривання та після її завершення, слід коротко вносити до цієї книги з посиланням на місце, де можна знайти необхідну інформацію. Такі дані повинні бути зареєстровані таким

чином, щоб як суд міг отримати їх у будь-який час, так і діти-сироти, досягнувши повноліття, могли отримати всю корисну для них інформацію в завірненій формі (§ 48).

За Кодексом відповідно до змісту складеної присяги основний обов'язок опікуна полягає в тому, щоб добре виховувати дітей-сиріт відповідно до їхнього стану, а також захищати їх від усякого гноблення (§ 49). Виховання сиріт має відбуватися не тільки в дитинстві, але доки воно є необхідним. Мати має право на нього, навіть якщо нею було укладено новий шлюб, за умови, що проти цього нема заперечень. Проте, де б не виховувалися діти-сироти, опікун зобов'язаний піклуватися про них та повідомляти про виявлені недоліки органу опіки (§ 50).

Привертає увагу положення Кодексу про те, що орган опіки повинен визначити витрати на виховання відповідно до обставин, навіть якщо в заповіті було вказано інакше (§ 51). Якщо доходу дітей-сиріт вистачає лише на їхнє виховання, опікун повинен бути обережним, щоб, принаймні, зберегти основне майно в незмінному стані. Тільки отримавши згоду влади, опікун може повністю або частково використати наявне майно для виховання, коли дохід явно недостатній (§ 52). Якщо сироти зовсім бідні, опікун має подбати про те, щоб їхні потреби були якнайбільше задоволені й, окрім нужденних засобів існування, їм також була надана можливість заробляти собі на існування через службу (§ 53). Притому відправити дітей-сиріт в інше місце на спадкових землях Габсбурзької монархії можна лише з дозволу влади. Однак у разі відправлення за межі спадкових земель необхідно дотримуватися політичних правил (§ 54).

Йозефінський кодекс установлював, що обов'язок опікуна майна вимагає, щоб він управляв довіреним йому майном як відданий і дбайливий господар та щоб провадив усі судові й позасудові справи від імені сиріт з чесністю (§ 55). Самі діти-сироти не мають права без згоди опікуна відчужувати будь-яке ввірене опікуну майно, ані стягувати з нього, ані зменшувати його, ані вступати в будь-які відносини, спрямовані на це майно. Усі дії такого характеру недійсні та не мають правових наслідків, а продане повинно бути повернуто разом з вигодами, відсотками, збитками та витратами. Якщо ж інша сторона такої угоди дала щось сироті, то вона може вимагати його повернення, якщо це ще існує або було використане на користь сироти (§ 56). Якщо сирота здійснив правочин, який тягне за собою обов'язок обох сторін, то ні сирота, ні друга сторона не вважаються зобов'язаними, доки опікун не затвердить його. З іншого боку, вчинена сиротою дія, яка односторонньо приносить йому користь, негайно має повну силу навіть без згоди опікуна (§ 57).

Слід зазначити, що коли сирота повернув повністю або частково отриману позику від опікуна вже не можуть вимагати такого повернення. Сирота також зобов'язаний сплатити позику, отриману в дитинстві, якщо після досягнення повноліття добровільно пообіцяв її сплатити, хоча й знав, що не зобов'язаний її сплачувати. Особа, яка досягла повноліття, виплачує відсотки на позику, але,

з іншого боку, це не зобов'язує її сплачувати саму суму позики, а сплата частини позики не зобов'язує її сплачувати решту (§ 58). Якщо сироті дається певна сума його доходу на його утримання або якщо речі, придбані для його потреб чи користі, знаходяться в нього, то він безоплатно користується цими грошима та речами. Однак він не має права заборговувати наперед ті суми, які ще не належать йому (§ 59). Діти-сироти мають право найматися на службу й працювати без згоди свого опікуна (§ 60). Коли сироти, що найнялися на службу або роботу, на службі заборгують чи вступають з іншими в комерційні угоди, або завдадуть шкоди другій стороні, то майно таких сиріт, перебуваючих під опікою, не може бути вилучено або зменшено (§ 61). Якщо сироті надходить спадщина, опікун не вправі приймати або відхиляти її без складання про це судового опису (§ 62).

Кодекс передбачав, що, якщо між опікуном і сиротою виникає судовий спір, сироті має бути призначений спеціальний представник, який тимчасово повністю бере на себе обов'язки опікуна. Це також відбувається в усіх судових і позасудових справах, де вигода сиріт може бути знехтувана внаслідок конфлікту інтересів щодо вигоди опікуна водночас (§ 63). Якщо між кількома дітьми-сиротами, які були передані під опіку одному опікуну, виникнуть судові спори або якщо є інші справи, в яких поєднані взаємна вигода і шкода, опікун не повинен представляти жодного з них, а кожен повинен мати свого власного представника (§ 64).

Викликає інтерес норма Кодексу про те, що менш значні правочини щодо опіки можуть вчинятися опікуном і без згоди органу опіки. Однак угоди більшої ваги є повністю недійсними, якщо не отримано згоди органів влади. Такі важливі правочини включають продаж існуючого майна, переуступку або скасування пред'явлених претензій, купівлю нерухомого майна або цінного рухомого майна, укладення мирової угоди в судовому спорі, що розглядається проти сиріт; започаткування, продовження чи припинення виробництва, торгівлі або комерційної діяльності, пов'язаних з майном, належним дітям-сиротам; а також стосуються заборгованості сиріт та всього, що може призвести до зменшення їхнього майна (§ 65).

Йозефінський кодекс містив положення, що якщо серед рухомого майна сиріт є щось, що має зберігатися як родинна пам'ятка або збереження чого було наказано за заповітом чи іншим розпорядженням, або що колись може бути корисним для сиріт і його нелегко повернути, то його не варто продавати. Якщо є сумніви щодо цього, це має вирішити орган опіки та піклування (§ 66). І те, що має бути збережено, і те, що може бути відчужено, підлягає судовій оцінці, яка долучається до судового опису. Однак, якщо оцінку неможливо провести негайно без великих зусиль, її також можна відкласти до фактичного продажу майна чи розподілу спадщини (§ 67). Все, що має бути збережене з майна сироти, має бути передано опікуну або віддано в надійне місце. Решта майна має знаходитися або там, де є, або там, де його найвигідніше продати; притому якнайшвидше майно може бути продано шляхом судового продажу, якщо тільки це не речі, які з часом знайдуть

кращих покупців або зростуть у ціні, якщо їх зберігати упродовж тривалого часу. Все, що залишиться після продажу в суді внаслідок відсутності покупця, залишається опікуну для продажу нижче оціночної ціни (§ 68).

Щодо всіх боргових довідок, розписок та інших документів, що належать сиротам, а також коштовностей та інших цінностей, взятих під судову охорону, опікуну передається документальний опис. Притому передаються копії, а не оригінали, за винятком коли іншого вимагають обставини (§ 69).

У Кодексі наголошувалося, що якщо опікун відмовився від доходу від майна або від нього відмовився боржник, а гроші, як передбачено § 73, можуть бути використані з більшою користю, то опікун зобов'язаний повернути неотриманий дохід. Якщо ж він не може забезпечити дохід від майна, про це необхідно повідомити владу принаймні за 4 тижні до дати виплати. Відтак влада має запропонувати отримання доходу від майна або шляхом публічного оголошення, або іншим способом запобігти, щоб гроші не залишалися непродуктивними (§ 70). Для стягнення доходу, який підлягає поверненню, опікун повинен отримати спеціальне розпорядження від органу влади та пред'явити його під час вилучення. Без цього розпорядження розписка, видана опікуну, не повинна прийматися жодним судом для реєстрації, а дохід сплачується боржником опікуну виключно на його власний ризик (§ 71). Якщо застава офіційно записана в іпотечному векселі, що належить сиротам, то про це негайно має бути повідомлено суду. Якщо застава не передбачена, її слід вимагати або, якщо її неможливо отримати, слід стягнути борг, з огляду на найдоцільніший спосіб задля безпеки сиріт. Однак опікун також може пред'являти незабезпечені непогашені борги та претензії без спеціального дозволу та, якщо вони спірні, намагатися їх вирішити (§ 72). Запаси готівки, подальші надходження коштів і заощадження з активів сироти підлягають вкладенню з відсотками. Однак ці кошти повинні бути спрямовані передусім на погашення боргів сироти та звільнення її майна від боргової відповідальності. Після погашення боргів стане відомо, чи можна покращити стан майна сироти, чи можна іншим способом отримати більший прибуток (§ 73).

Йозефінський кодекс установлював, що опікун відповідає за шкоду, заподіяну сиротам з його вини чи недбалості. А якщо він завдав реальну небезпеку, то також має бути звільнений від опіки та покараний відповідно до злочину (§ 74). Опікун не несе відповідальності за вину тих, за допомогою кого він веде справи сиріт. Але він зобов'язаний притягнути їх до відповідальності за допущені помилки, повідомити про них органу опіки і піклування, а також у встановленому порядку стягнути відшкодування за заподіяну шкоду. Але якщо він виявився недбалим у підборі таких непридатних осіб, зокрема найманих працівників, або при стягненні компенсації, яку вони зобов'язані виплатити, то збитки, заподіяні дітям-сиротам, повинні бути відшкодовані ним (§ 75).

Передбачалося, що якщо заповідач розділив опіку між кількома опікунами, то кожен не має ні забезпечувати більше, ані нести відповідальність за більше,

ніж те, що йому довірено в управління. Суди ж повинні розподіляти опіку між кількома особами лише тоді, коли роз'єднаність або обсяг чи характер майна сироти цього вимагає. Якщо опікунів кілька, то фактичним опікуном має вважатися той, кому довірено дітей-сиріт, а інші виступають лише опікунами майна або помічниками (§ 76).

У Кодексі наголошувалося, що кожен опікун, включно з біологічним батьком, повинен вести облік майна, незалежно від того, що він міг бути прямо звільнений від цього прижиттєвим розпорядженням або заповітом особи, від якої майно, яке підлягає обліку, надійшло до дітей-сиріт (§ 77). Опікунська звітність подається щороку. Взагалі облік має бути проведений так, щоб на його підставі можна було виявити прибутки й видатки, та все майно сироти. Як доходи, якщо це не чітко видно з рахунку-фактури, так і витрати, якщо вони становлять більше одного гульдена, повинні бути підтверджені додатками (§ 78). Крім того, додаються господарські та інші спеціальні накладні, які засвідчують отримання або використання з опікуваного майна (§ 79). Ці рахунки-фактури підлягають перевірі та обліку відповідно до чинних правил. Під час розрахунку має бути чітко вказано все, що умовно чи безумовно підлягає відшкодуванню сироті опікуном або опікуну сиротою (§ 80).

Йозефінський кодекс закріплював, що крім того, що чітко зазначено в рахунку-фактурі опіки, ні опікун не може пред'явити жодних претензій до дитини-сироти, ні сирота до опікуна. Притому якщо рахунок містить порушення калькуляції, коли допущено очевидну помилку або при прийнятті опіки чи при відмові від призначення, або при звільненні від опікунства, це нікому не повинно принести шкоду чи користь. Проте якщо опікун свідомо приховав щось, то він як будь-який незаконний володілець має обов'язок повного відшкодування, а крім того, його покарають відповідно до обсягу його шахрайства чи злочину (§ 81). Якщо опікун не задоволений врегулюванням спору по рахунку і скарга стосується формальності рахунку, він може звернутися до головного судді. Але якщо йому було відмовлено у виплаті, яку він вимагає, або була накладена компенсація, яку він не вважає, що повинен сплачувати, він може вимагати призначення іншого опікуна для сироти і з його допомогою вирішити питання перед органом опіки (§ 82). У випадку опікунства над простолюдином, де майно не є значним і, отже, рахунки не піддаються плутанині, орган опіки також повинен забезпечити збереження майна сироти та його використання. Притому, облікуються всі доходи й видатки, але загалом рахунки розраховуються найпростішим і найкоротшим способом (§ 83).

Звернемо увагу, що Кодекс містив положення щодо винагороди опікуна. Зокрема, встановлювалося, що справедливість вимагає винагороджувати небайдужих опікунів. Цю винагороду визначає орган опіки та піклування відповідно до обставин, особливо залежно від більших чи менших зусиль, витрачених на виховання сиріт, управління майном і збільшення доходу, але ця сума має бути не біль-

ше п'яти відсотків від чистого доходу й у жодному разі не повинна перевищувати чотири тисячі гульденів (§ 84). Якщо майна сиріт настільки мало, що майже або взагалі нічого не можна внести в щорічні заощадження, то в цьому випадку опікун зобов'язаний здійснювати опіку безоплатно. Якщо ж на завершення опіки виявиться, що відбулося незначне збільшення активів або, принаймні, майно було збережене й не зменшилося, або сироти отримали можливість завдяки хорошему вихованню утримувати себе, то опікуну слід висловити помірну подяку (§ 85). Якщо опікуну не було призначено винагороду, проте він вважає, що має підстави вимагати її, то може впродовж трьох років пред'явити свою вимогу. Якщо ж винагороду йому було встановлено відповідно до § 84 за його менші чи більші зусилля в здійсненні опікунства, то у першому випадку опікун управі впродовж 14 днів подати скаргу до вищого судді, а в другому випадку – родичі дітей-сиріт упродовж одного року з дня сплати рахунку опіки (§ 86).

У Кодексі передбачалося, що коли неповнолітній опікуваний одружується, на його утримання має бути визначена справедлива сума. Притому шлюб не звільняє від опіки, а щодо неповнолітньої особи, яка перебуває у шлюбі, залежить від органу влади чи залишити її під попередньою опікою, чи призначити опікуном її чоловіка (§ 87). З досягненням повноліття в 24 роки опіка припиняється. Тому орган опіки та піклування вповноважений оголошувати дітей-сиріт за їхньою заявою повнолітніми. Але якщо фізичні або психічні захворювання роблять особу нездатною до самостійного утримання, то незалежно від досягнення нею повноліття опіка над нею зберігається, про що орган опіки та піклування має повідомляти скрізь, де це необхідно (§ 88). Якщо, з іншого боку, неповнолітнього буде визнано здатним самостійно вести справи навіть до того, як йому виповнилося 24 роки, орган опіки та піклування, як правило, уповноважений на прохання його родичів або опікуна звільнити їх від опікунства та відповідальності за його майно. Однак опікун, якщо він сам не вимагає звільнення, завжди повинен виконувати свої функції до їхнього завершення (§ 89).

Якщо опікуна підозрюють у вчиненні чогось, що суперечить його обов'язкам, або утриманні від виконання чогось, чого вимагають його обов'язки, внаслідок шахрайства чи недбалості, то орган опіки та піклування має забезпечити безпеку дітей-сиріт. Притому, якщо опікун погано управляє майном або повідомлено про його невірність, його негайно звільняють від опікунства (§ 90).

Йозефінський кодекс установлював вимогу, що кожен опікун після завершення опікунства, а також спадкоємець померлого опікуна, повинні скласти остаточний звіт. У разі смерті опікуна або офіційного звільнення його від опіки, суд негайно приймає рішення про управління майном сироти. Окрім цих випадків, колишній опікун має продовжувати управляти майном, доки воно не буде передано наступному опікуну, дорослому колишньому опікуваному або спадкоємцям дитини-сироти (§ 91). Остаточний звіт-рахунок повинен бути прийнятий судом до розгляду, а майно тих, хто досяг повноліття, також повинно бути передано

їм відповідно до того звіту. Але якщо остаточний розрахунок був затриманий обставинами, майно можна передати раніше, а решту можна додати після виправленого остаточного рахунку (§ 92). Після звичайного завершення опіки колишньому опікуну або його спадкоємцям має бути виданий правовий документ, у якому засвідчується повна передача майна, а опікун звільняється від усіх подальших претензій щодо тієї опіки (§ 94).

Викликає інтерес закріплена в Кодексі норма про те, що якщо органом опіки та піклування внаслідок якоїсь небезпеки чи його провини була заподіяна шкода опікуну, його поручителю чи будь-кому іншому, вона підлягає відшкодуванню. За шкоду, заподіяну цим органом своїми зловмисними рішеннями самим дітям-сиротам, він має нести пряму відповідальність. Проте в обох випадках відшкодування цієї шкоди покладається лише на тих членів органу опіки та піклування, які причетні й відповідальні за її заподіяння (§ 93).

Слід зазначити, що крім опіки над дітьми-сиротами Йозефінський кодекс передбачав опіку над недієздатними особами. А саме, коли будь-яка особа стає нездатною вести власні справи внаслідок фізичної чи психічної хвороби, або будь-якого іншого нещасного випадку, їй призначають опікуна. Однак, немічні, яким недуга не заважає усвідомлювати стан своїх справ і виявляти свою волю щодо них, або ті, які впадають у розумову слабкість лише на певний час, а у проміжках поміж тим можуть влаштовувати свої справи самостійно, не потребують опікуна, якщо не вимагають його самі (§ 95). Усе, що встановлено щодо опікунів за загальним правилом, також має бути дотримано щодо таких опікунів відповідно до обставин справи. Однак така опіка триває до тих пір, поки особа, на яку її накладено, не зможе довести, що причина, за якою її накладено, припинена (§ 96).

Зауважимо, що крім того, Йозефінський кодекс установлював положення про опіку над безгосподарним майном. Так, передбачалося, що суд також призначає опікуна-розпорядника над залишеним, безгосподарним майном особи, про котру йому стало відомо, що вона вибула за межі держави чи зникла, не залишивши вповноваженого представника, або якщо той не може займатися її справами, та якщо невідгідне становище майна є неминучим унаслідок її невідомого чи віддаленого місцезнаходження (§ 97). Цей опікун зобов'язаний по можливості з'ясувати місцеперебування відсутнього, повідомити про це суд, а також оголосити самому відсутньому про необхідність опіки над його майном. Доки цього не станеться, він зобов'язаний належним чином управляти дорученим йому майном. У разі тривалої відсутності та коли характер майна вимагає цього, опікун повинен складати щорічний звіт про ввірене йому майно (§ 98).

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи історико-правове значення Йозефінського кодексу 1787 р., можемо констатувати, що хоча він унаслідок своєї змістової вузькості відразу суттєво

не вплинув на юридичну, зокрема судову практику [20, с. 190], проте його положення після низки доопрацювань лягли в основу відповідних норм наступних цивільних кодексів Габсбурзької монархії. Зокрема, більшість норм щодо опіки, з певними змінами та деякими доповненнями і вдосконаленнями, були закріплені у 5 розділі «Про опіку та піклування» (§§ 164–265) першої частини Цивільного кодексу для Галичини 1797 р. [14, с. 57–70], а також у 4 главі «Про опіку та піклування» (§§ 187–284) першої частини Загального цивільного уложення Австрійської імперії 1811 р. [15, с. 1043–1051]; притому в обох Кодексах передбачалося, що над недієздатними особами та безгосподарним майном встановлюється піклування, а не опіка.

Отож, підсумуємо, що аналізована нами пам'ятка австрійського права має вагому пізнавальну, теоретично-наукову й практичну цінність, що зумовлює потребу у глибшому вивченні Йозефінського кодексу з метою актуалізації його значення як для становлення сімейного права Габсбурзької монархії, так і для сучасної української історико-правової науки. Відтак, вважаємо, що проведене нами дослідження становитиме певний внесок у всебічне пізнання й наукове осмислення історії виникнення правового інституту опіки в Габсбурзькій монархії, а також у простеження його подальшого впливу на розвиток положень про опіку в історії українського сімейного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch. Erster Teil. Vienna : Johann Thomas Edlen von Trattner, 1786. 156 s. URL: <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-IALWUBX5/d8ad5ff0-1d84-4f7a-ac54-7366255d8ade/PDF>.
- [2] 1786. Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch. URL: <https://www.rookebooks.com/1786-allgemeines-burgerliches-gesetzbuch>.
- [3] Josephinisches Gesetzbuch. URL: <http://www.koeblergerhard.de/Fontes/JosephinischesGesetzbuch1787.pdf>.
- [4] Josephinisches Gesetzbuch (JGS 591). Faksimile des. Joseph des Zweyten, Römischen Kaisers, Gesetze und Verfassungen im Justitz-Fache. Jahrgang von 1785 bis 1786. Zweyte Fortsetzung (1786). *Justizgesetzsammlung. ALEX – Historische Rechts- und Gesetzestexte Online*. Wien: Kaiserlich-königliche Hof- und Staats-Serarial-Druckerei, 1817. S. 71–130. URL: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=jgs&datum=10030003&zoom=2&seite=00000071&ues=on&x=16&y=9>.
- [5] Josephinisches Gesetzbuch (1787). URL: <http://www.koeblergerhard.de/Fontes/JGB20070429-rund18800woerter.htm>.
- [6] Савуляк Р. В. Йозефінський кодекс 1787 р.: передумови укладення, кодифікаційні роботи, структура, загальна характеристика та значення. *Збірник наукових праць Scientia за матеріалами III Міжнар. наук.-теорет. конф. «Modernization of today's science: experience and trends»* (м. Сінгапур (SGP), 24 лют. 2023 р.). С. 92–96. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/749>.
- [7] Савуляк Р. В. Особливості кодифікаційних робіт над Йозефінським кодексом 1787 р. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 41–49. URL: <http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/09/7.pdf>.

- [8] Савуляк Р. В. Кодифікації цивільного права в Австрійській монархії у другій половині XVIII ст.: кодифікаційні роботи, загальна характеристика та значення. *Актуальні дослідження правової та історичної науки (Випуск 48)* : матеріали Міжнарод. наук. інтернет-конф. (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 9–10 берез. 2023 р.) / [редкол.: О. Яремко та ін.] ; ГО «Наукова спільнота» ; WSSG w Przeworsku. Тернопіль : ФОП Шпак В. Б. С. 68–78. URL: https://www.lex-line.com.ua/data/downloads/file_1681906813.pdf.
- [9] Савуляк Р. В. Особливості поширення Патенту про шлюб 1783 р. на західноукраїнських землях у складі Габсбурзької монархії. *Advanced discoveries of modern science: experience, approaches and innovations* : collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference (Amsterdam (The Netherlands), August 11, 2023). С. 75–78. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/18129/1/44-80-PB.pdf>.
- [10] Савуляк Р. В. Значення Патенту про шлюб 1783 р. у Габсбурзькій монархії. *Education and science of today : intersectoral issues and development of sciences*: collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with Proceedings of the V International Scientific and Practical Conference (Cambridge (Great Britain), August 18, 2023). С. 72–76. URL: <https://archive.logos-science.com/index.php/conference-proceedings/article/view/1050/1075>.
- [11] Савуляк Р. Права батьків і дітей за Йозефінським кодексом 1787 р. *Вісник Львівського університету. Серія юрид.* 2023. Вип. 77. С. 79–87. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/Maket_77_176_250.pdf. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2023.77.079>.
- [12] Savuliak R. Codex Thersianus of 1766: Codification Works, Structure, main Content and Significance of Roman Law Reception during its Conclusion Process. *Journal on European History of Law*. 2023. Vol. 14. Iss. 2. P. 156–175. URL: http://www.historyoflaw.eu/english/JHL_02_2023.pdf.
- [13] Савуляк Р. В. Особливості кодифікаційного процесу з укладення Терезіанського кодексу 1766 р. *Вісник ЛТЕУ. Юрид. науки.* 2023. № 14. С. 21–27. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-law/article/view/1427/1344>. DOI: <https://doi.org/10.32782/2616-7611-2023-14-04>.
- [14] Цивільний кодекс Галичини, 1797 : [проект Карла-Антоні Мартіні / передм. К. Нешвара; вступ В. А. Васильєва ; пер. з нім. : М. Мартинюк, О. Павлишинець]. Івано-Франківськ : Вавилонська бібліотека ; Юрид. компанія «Моріс Груп», 2017. 271 с.
- [15] Загальне цивільне уложення Австрійської імперії 1811 року. *Кодифікація цивільного законодавства на українських землях.* Т. 1 / уклад. : Ю. В. Білоусов, І. Р. Калаур, С. Д. Гринько та ін. ; за ред. : Р. О. Стефанчука, М. О. Стефанчука. Київ : Правова єдність, 2009. С. 1025–1150.
- [16] Кульчицький В., Левицька І. Джерела, структура, основні положення Австрійського цивільного кодексу 1811 р. *Вісник Львівського університету. Серія юрид.* 2009. Вип. 48. С. 46–51. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/LVIV/visnyk_48.pdf.
- [17] Szabo F. Kaunitz and Enlightened Absolutism 1753–1780. New York : Cambridge University Press, 1994. 380 p.
- [18] Никифорак М. В. Буковина в державно-правовій системі Австрії (1774–1918 рр.). Чернівці : Рута, 2004. 384 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Nykyforak_Mykhailo/Bukovyna_v_derzhavno-pravovii_systemi_Avstrii_1774-1918_rr.pdf?PHPSESSID=9r oglukvknkdmh76dg40tuvgge4.

- [19] Brauner Wilhelm. Das Allgemeine Bürgerliche Gesetzbuch für die gesamten Deutschen Erbländer der österreichischen Monarchie von 1811. *Gutenberg-Jahrbuch*. 1987. В. 62. S. 214–254.
- [20] Пиртко М. С. Державно-правові реформи в Австрії у 40–90 роках XVIII ст. : дис. ... д-ра філософії : спец. 081 «Право» (галузь знань – 08 «Право») / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2021. 258 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/08/dis_pyrtko.pdf.

REFERENCES

- [1] *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch. Erster Teil (1786)*. Vienna: Johann Thomas Edlen von Trattner. Retrieved from <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-IALWUBX5/d8ad5ff0-1d84-4f7a-ac54-7366255d8ade/PDF>.
- [2] *1786. Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*. Retrieved from <https://www.rookebooks.com/1786-allgemeines-burgerliches-gesetzbuch>.
- [3] *Josephinisches Gesetzbuch*. Retrieved from <http://www.koeblergerhard.de/Fontes/JosephinischesGesetzbuch1787.pdf>.
- [4] *Josephinisches Gesetzbuch (JGS 591)*. Faksimile des. Joseph des Zweyten, Römischen Kaisers, Gesetze und Verfassungen im Justitz-Fache. Jahrgang von 1785 bis 1786. Zweyte Fortsetzung, 1786 (1817). In *Justizgesetzsammlung. ALEX – Historische Rechts- und Gesetzestexte Online* (ss. 71–130). Wien: Kaiserlich-königliche Hof- und Staats-Serarial-Druckerei Retrieved from <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=jgs&datum=10030003&zoom=2&seite=00000071&ues=on&x=16&y=9>.
- [5] *Josephinisches Gesetzbuch (1787)*. Retrieved from <http://www.koeblergerhard.de/Fontes/JGB20070429-rund18800woerter.htm>.
- [6] Savuliak, R. V. (2023, February 24). The Josephine Code of 1787: prerequisites for conclusion, codification works, structure, general characteristics and significance. In *Collection of scientific papers «Scientia»: with Proceedings of the III International Scientific and Theoretical Conference «Modernization of today's science: experience and trends»* (pp. 92–96). Singapore, Republic of Singapore. Retrieved from <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/749>.
- [7] Savuliak, R. V. (2023). Peculiarities of the codification works on the Josephine Code of 1787. *Electronic scientific publication «Analytical and comparative jurisprudence»*, 4, 41–49. Retrieved from <http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/09/7.pdf>.
- [8] Savuliak, R. V. (2023, March 9–10). Codifications of civil law in the Austrian monarchy in the second half of the 18th century: codification works, general characteristics and significance. In *Actual studies of legal and historical science (Issue 48): materials of the International Scientific Internet Conference* (pp. 68–78). Ternopil, Ukraine – Pervorsk, Poland. Retrieved from https://www.lex-line.com.ua/data/downloads/file_1681906813.pdf.
- [9] Savuliak, R. V. (2023, August 11). Peculiarities of the distribution of the Marriage Patent of 1783 in the Western Ukrainian lands as part of the Habsburg Monarchy. In *Collection of scientific papers «Scientia»: with Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference «Advanced discoveries of modern science: experience, approaches and innovations»* (pp. 75–78). Amsterdam, Netherlands. Retrieved from <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/18129/1/44-80-PB.pdf>.

- [10] Savuliak, R. V. (2023, August 18). Significance of the Marriage Patent of 1783 in the Habsburg Monarchy. In *Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ»: with Proceedings of the V International Scientific and Practical Conference «Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences»* (pp. 72–76). Cambridge, Great Britain. Retrieved from <https://archive.logos-science.com/index.php/conference-proceedings/article/view/1050/1075>.
- [11] Savuliak, R. V. (2023). Rights of parents and children according to the Josephine Code of 1787. *Bulletin of Lviv University. Legal series*, 77, 79–87. Retrieved from https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/Maket_77_176_250.pdf. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2023.77.079>.
- [12] Savuliak, R. (2023). Codex Theresianus of 1766: Codification Works, Structure, main Content and Significance of Roman Law Reception during its Conclusion Process. *Journal on European History of Law*, 14(2), 156–175. Retrieved from http://www.historyoflaw.eu/english/JHL_02_2023.pdf.
- [13] Savuliak, R. V. (2023). Peculiarities of the codification process for concluding the Teresian Code of 1766. *Bulletin of the LTEU. Legal sciences*, 14, 21–27. Retrieved from <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-law/article/view/1427/1344>. DOI: <https://doi.org/10.32782/2616-7611-2023-14-04>.
- [14] *Civil Code of Halychyna, 1797* (2017). Ivano-Frankivsk: Babylonian Library; Legal company «Maurice Group».
- [15] The general civil code of the Austrian Empire of 1811 (2009). In *Codification of civil legislation on Ukrainian lands*. Vol. 1 (pp. 1025–1150). Kyiv: Legal unity.
- [16] Kulchytskyi, V., & Levytska, I. (2009). Sources, structure, main provisions of the Austrian Civil Code of 1811. *Bulletin of Lviv University. Legal series*, 48, 46–51. Retrieved from https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/LVIV/visnyk_48.pdf.
- [17] Szabo, F. (1994). *Kaunitz and Enlightened Absolutism 1753–1780*. New York: Cambridge University Press.
- [18] Nykyforak, M. V. (2004). *Bukovyna in the state and legal system of Austria (1774-1918)*. Chernivtsi: Ruta. Retrieved from https://shron1.chtyvo.org.ua/Nykyforak_Mykhailo/Bukovyna_v_derzhavno-pravovii_systemi_Avstrii_1774-1918_rr.pdf?PHPSESSID=9roglukvnmh76dg40tuvgge4.
- [19] Brauner, W. (1987). Das Allgemeine Bürgerliche Gesetzbuch für die gesamten Deutschen Erbländer der österreichischen Monarchie von 1811. *Gutenberg-Jahrbuch*, 62, 214–254. Retrieved from https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/08/dis_pyrtko.pdf.
- [20] Pyrtko, M. S. (2021). State and legal reforms in Austria in the 1840-90s of the 18th century (Doctoral dissertation, Lviv Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine). Retrieved from https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/08/dis_pyrtko.pdf.

Роман Васильович Савуляк

Кандидат юридичних наук

Докторант кафедри історії держави, права та політико-правових учень

Львівський національний університет ім. Івана Франка

79000, вул. Університетська, 1, Львів, Україна

Суддя судової палати з розгляду цивільних справ
Львівський апеляційний суд
79000, Соборна площа, 7, Львів, Україна

Roman V. Savuliak

PhD

Doctoral student of the Department of history of the state, law and political and law teachings

Lviv National University of Ivan Franko
79000, 1 University St., Lviv, Ukraine

The judge of the court chamber for consideration of the civil cases
the Court of Appeal of Lviv region
79000, 7 Soborna Sq., Lviv, Ukraine

Рекомендоване цитування: Савуляк Р. В. Опіка за Йозефінським кодексом 1787 р. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Т. 31 №3. С. 52–73.

Suggested Citation: Savuliak, R. V. (2024). Tutelage According to the Josephine Code of 1787. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 31(3), 52–73.

Стаття надійшла / Submitted: 16/05/2024

Доопрацьовано / Revised: 16/06/2024

Схвалено до друку / Accepted: 05/09/2024